

HET AMERONGS HISTORISCH MUSEUM

door D. Pezarro

"Wie zich voor pijpen interesseert, heeft ook belangstelling voor tabak." Of deze stelling helemaal juist is, valt te betwijfelen, maar het een sluit het ander in ieder geval niet uit. Vandaar het volgend artikeltje over het Amerongs Historisch Museum, dat voornamelijk gewijd is aan de teelt van tabak in Nederland en met name in Zuidoost-Utrecht; het wordt in de wandeling het "Tabaksmuseum" genoemd.

Op 28 okt. 1976 werd te Amerongen de Heemkundige Stichting opgericht. Een van de doelstellingen is "het in bezit verwerven, bewaren en onderhouden van voorwerpen, die van historische betekenis zijn voor het grondgebied van de gemeente Amerongen." Op grond hiervan werd door het bestuur van meet af aan getracht zoveel mogelijk materiaal te verzamelen betreffende de tabaksteelt. Deze teelt is nl. eeuwenlang het hoofdmiddel van bestaan geweest in het gebied langs de zuidrand van de bekende Utrechtse Heuvelrug en heeft als zodanig zijn stempel gedrukt niet alleen op het leven van de bevolking van de streek, maar ook op het landschappelijk aanzien ervan. Reeds ca. 1640 is er sprake van "toebackslan" tussen Amerongen en Wageningen, evenals trouwens in het gebied rond Amersfoort, Woudenberg en Nijkerk.

Gedurende de twee volgende eeuwen nam de teelt van tabak een hoge vlucht in de gehele streek (de soort *Amersfoorter* werd zelfs een begrip in de tabakshandel) en verschaftte duizenden mensen werk. In de loop van de 19e eeuw nam het belang ervan echter sterk af, vooral voor Amersfoort en Nijkerk, waarna ten slotte omstreeks 1890 voor wat laatstgenoemde gebieden betreft de teelt ophield van enige betekenis te zijn. Tussen Amerongen en Rhenen bleef men ermee doorgaan en met vele ups en downs (ups vooral gedurende en kort na de beide wereldoorlogen!) hield men vol tot 1960. Toen stak plotseling een schimmelziekte, de *blue mould*, *Peronospera tabacina*, de kop op en zorgde voor de ene misoogst na de andere. De boeren schakelden ten slotte over op andere produkten en binnen zeer korte tijd behoorde de tabaksteelt, althans wat Nederland betreft, tot het verleden. Alleen de grote droogschuren, die het landschap tussen Amerongen en Rhenen sieren, herinneren nog aan de vroegere bloeitijd.

Gelukkig is de Heemkundige Stichting erin geslaagd heel wat gebruiksvoorwerpen, gereedschap en andere zaken die van belang waren voor de tabaksteelt te verwerven vóór het te laat was.

Het museum

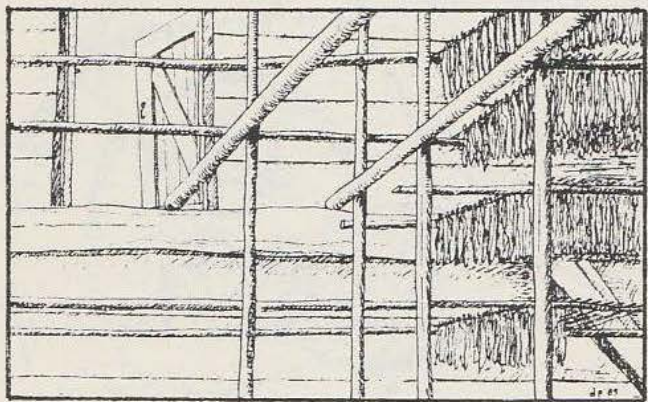
Het logische gevolg was natuurlijk, dat met het groeien van de collectie het verlangen naar een geschikte tentoonstellingsruimte toenam, hoewel men er zich terdege van bewust was, dat de kans op een eigen museum wel heel gering was. Die kans deed zich echter nog vrij onverwacht voor in december 1983: de gemeente Amerongen had de z.g. *Napoleonsschuur* aangekocht, een midden in de dorpskern gelegen uit 1806 daterend tabakspakhuis, met onmiddellijk erbaast een voormalige tabaksschuur. De Napoleonsschuur zou worden verbouwd tot openbare bibliotheek; wat de kleinere schuur betreft, waren er geen duidelijke plannen. Een verzoek van de Heemkundige Stichting om in laatstgenoemd gebouw een museum te mogen inrichten werd direct ingewilligd en van toen af aan werden de plannen in een enorm tempo omgezet in realiteit.

Op 13 okt. 1984 vond de opening plaats in het bijzijn van een honderdtal genodigden, waaronder een hoogbejaarde tabaksteler, die min of meer ongewild steeds voor de komische nood zorgde. Gedurende de rest van de maand oktober was het nieuwe museum gratis toegankelijk voor de bewoners van Amerongen en omgeving; ruim 600 personen maakten hiervan gebruik. In die veertien dagen groeide de collectie bijna dagelijks! Vrijwel alle oudere Amerongers hebben namelijk korter of langer aan de ta-

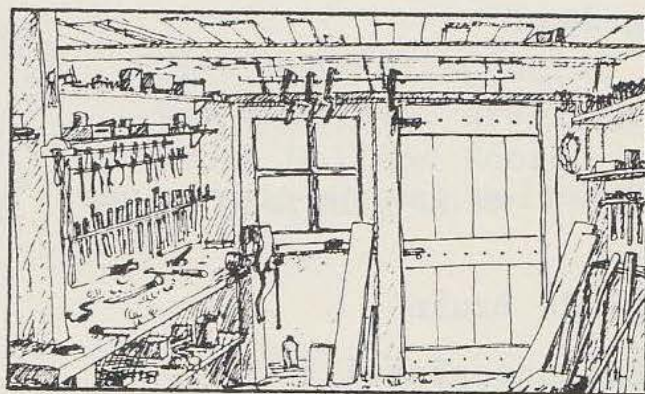
baksteelt deelgenomen en zijn nog in het bezit van gereedschap en andere herinneringen, vaak in de vorm van foto's. Velen vonden nu de tijd gekomen om afstand te doen van dit soort zaken en kwamen hun giften aanbieden.

Wat de inrichting van het museum betreft: de bezoeker krijgt om te beginnen een overzicht van de herkomst van de tabakspiant, de geschiedenis van de kennismaking ermee door de Spanjaarden en Portugezen en de introductie in Europa. De gehele gang van zaken bij de teelt in Nederland wordt uit de doeken gedaan, terwijl de bouw, de constructie en de inrichting van een droogschuur o.a. gedemonstreerd wordt door een opengewerkt model. Het achterste deel van het gebouw is overigens nog in gebruik als droogschuur en toont het drogingsproces in natura; hier is ook al het benodigde grotere gereedschap uitgestald. Tevens bevindt zich in dit gedeelte een timmermanswerkplaatsje, dat in zijn geheel, compleet met gereedschap - gedeeltelijk nog uit de vorige eeuw - overgebracht is uit een andere tabaksschuur in Amerongen. Dit is gedaan om duidelijk te maken, dat het telen van tabak, echt zomerwerk, heel vaak gecombineerd werd met het uitoefenen van een ander beroep, om ook 's winters wat inkomsten te hebben. In dit geval dus een timmerbedrijfje.

Om de vaak zeer armoedige woonomstandigheden van de tabaksteller te illustreren is achterin nog een keuken ingericht zoals die dertig jaar geleden nog veel voorkwam, terwijl elders in het gebouw een woonkamertje te zien is. In een tiental vitrines ten slotte zijn een groot aantal kleinere voorwerpen en gereedschappen uitgestald, waaronder mesjes om het tabaksblad in te snijden, tabakszaad, pakjes sigaretten en rooktabak vervaardigd van inlandse teelt, thermometers gebruikt bij het fermenteren, tabaksdozen en -potten, een kwispedor, erepenningen uitgereikt op internationale tentoonstellingen, pijpen, brieven uit het midden van de vorige eeuw over de aflevering

De droogschuur

De werkplaats

van geogste tabak, enz. Buiten het gebouw vóór de ingang is een demonstratie-akkertje met tabaksplanten aangelegd, omringd door een haag van pronkbonen als windkering, helemaal zoals 't hoort. Een en ander wordt de gehele zomer vakkundig verzorgd door oud-tabaksplanters. Dit akkertje levert ook de bladeren, die in de bedrijfsruimte te drogen hangen.

Ten slotte zijn aan de balie verschillende publikaties over de tabaksteelt, tabakszaad en gedroogde bladeren, ansichtkaarten enz. te koop.

Het Amerongs Historisch Museum is niet groot, maar in zijn soort toch belangrijk, omdat het als enige in Nederland een zeer duidelijk beeld geeft van een thans geheel verdwenen Nederlands bedrijf.

Het museum is gevestigd aan de Burg. Jhr. v.d. Boschstraat 46. De openingstijden zijn van 1 april tot 1 mei 's middags van 13-17 uur. Van 1 mei tot 1 november dagelijks, behalve op maandag, geopend van 10-17 uur, 's zaterdags en 's zondags van 13-17 uur. 's Winters is het museum gesloten.

VRAAGBAAK

Al enige tijd heb ik een tweetal pijpfragmenten met het hielmerk *de gekr. GN* (zie afbeelding hieronder). De ketels zijn identiek, waarschijnlijk zelfs uit dezelfde mal afkomstig, met geraderde bovenrand. Beide hebben een dubbelconische vorm en de volgende afmetingen: 33,0 x 18,5 x 10,5 mm, wat volgens de Friederich-methode als datering 1620 aangeeft. Een van beide heeft een steellengte van 143 mm, met als steelversiering zes Franse lelies in ruitvorm. De vondst is gedaan in een Delftse beerput.

Over deze pijpen heb ik de volgende vragen: a. Is dit hielmerk bekend, en zo ja van wie zijn de initialen? b. Heeft de graveur per abuis de letter N in spiegelbeeld gezet, of heeft hij dit met opzet gedaan?

Reacties gaarne sturen naar:

P. de Bruin

